

Til: Norges kommuner og Statsforvaltere

Fra: NOAH – for dyrs rettigheter

Dato: 24.05.2023

Respekt for ville dyr: Oppfordring til bruk av forebygging fremfor skadefelling

NOAH – for dyrs rettigheter vil med dette brevet oppfordre kommunene og statsforvalterne om å være restriktive med å gi tillatelser til skadefelling, og isteden vektlegge ikke-letal forebygging, og holdningsskapende arbeid som fremmer toleranse for ville dyr.

Prinsippet om yngletidsfredning står sterkt i lovverket, og er stadfestet av en rekke faginstanser. Ville dyr er under stadig sterkere press pga. naturkrisen og klimakrisen – dette viser seg tydelig også i Norge. I 2020 fikk Norge en ny viltforskrift (Forskrift om skadefelling, dødt vilt og bruk av vilt i oppdrett, forskning og dyrepark), som på flere måter innskrenker adgangen til skadefelling. Hovedprinsippet i forskriften er at skadefelling skal være siste utvei. På bakgrunn av dette oppfordrer NOAH til svært restriktiv bruk av skadefelling, og økt vekt på ikke-letal forebygging.

NOAH viser også til Veterinærinstituttets rapport (2004)¹: «Tanken om at dyr har egenverdi, som er slått fast i Stortingsmeldingen om dyrevelferd, synes å være lite fremtredende i viltforvaltningen. Viltets verdi vurderes i første rekke ut fra økonomiske og jaktmessige hensyn. Ikke-jegeres interesser, for eksempel opplevelsesverdien av dyr i naturen, er også lite vektlagt. Dyrevern er utvetydig inntatt i viltlovens bestemmelse om jaktutøvelse (§ 19), men dyrevernmessige vurderinger synes likevel i liten grad å være lagt til grunn ved valg av virkemidler i viltforvaltning.» NOAH understreker at det pålegger kommunene og statsforvalterne å sørge for at dyrs egenverdi og dyrevernmessige hensyn står sentralt i vurderingen av tiltak rundt ulike konflikter mellom ville dyr og mennesker.

Yngletidsfredning

Skadefelling som tar livet av dyr i yngletiden medfører årlig store og omfattende dyretragedier. Dyrunger hensettes i hjelpeløs tilstand og overlates til å dø av sult eller bli lettere utsatt for farer når foreldre dyr avlives – til tross for at det etter dyrevelferdsloven er forbudt å hensette dyr i hjelpeløs tilstand. Naturmangfoldloven krever at «viltartene i størst mulig utstrekning skal være fredet i yngletiden» og at «ved enhver aktivitet skal unødige skade og lidelse på villlevende dyr og deres reir, bo eller hi unngås». Veterinærinstituttet har også påpekt «at alt vilt er fredet i yngletiden»². Rådet for dyreetikk fremhever at «yngletidsfredning er et hovedprinsipp i Viltloven.»³

¹ «Konsekvenser av menneskelig aktivitet på dyrevelferd hos villlevende dyr», VESO, 2004

² *Konsekvenser av menneskelig aktivitet på dyrevelferd hos villlevende dyr*, VESO (2004).

³ «Uttalelse om jakt og viltforvaltning», Rådet for dyreetikk (2007).

74 % av nordmenn er enige i at «ville dyr bør ikke tas livet av mens de har unger.»⁴ Kun 5 % er uenige. Inkluderer man de mer nøytrale, er 88% imot at dyr tas livet av i yngletiden. Med andre ord er folk negative til den utstrakte bruken av «skadefelling» som nettopp handler om å ta livet av dyr i yngletiden på grunn av ulike former for «irritasjoner» for mennesker. Det å tillate avliving av ville dyr i yngletiden ville også bryte kravene i artikkel 6 i Bernkonvensjonen som forplikter partene til å forby bevisst forstyrrelse av vill fauna, særlig i yngle-, oppvekst- og dvaletiden: «(...) the deliberate disturbance of wild fauna, particularly during the period of breeding, rearing and hibernation, insofar as disturbance would be significant in the relation to the objectives of this Convention».

Naturkrisen

I 2019 stadfestet FNs Naturpanel at de ville dyrene er i krise, og trenger økt vern. Den nest største årsaken til krisen er direkte utnytting gjennom jakt og fangst (herunder kommer avliving i skadefellingsøyemed).⁵ De ville pattedyrene utgjør i verdenssammenheng 4% av biomassen til alle pattedyr, vi selv bidrar med 36% og våre husdyr i kjøttindustrien med 60%.⁶ For fugler er tallet 30% ville fugler opp mot 70% fugler i kjøttindustri. Samme studie stadfester at mennesker er ansvarlige for tap av 83% av alle ville dyr. En studie fra 2014 har beregnet at ville dyrepopulasjoner totalt sett har blitt redusert med 52% over de siste 40 årene.⁷

Artsdatabanken melder om at ifølge den nye rødlista som ble lansert i 2021 er hele 1/3 av norske pattedyrarter nå rødlistet. For fugler ble 14 nye arter rødlistet, og 21 fikk en verre status – langt høyere tall enn de som får en bedre status.⁸ Det at flere og flere arter kommer inn på rødlisten viser viktigheten av å verne om de ville dyrene og begrense skadefelling, jakt og andre forstyrrende aktiviteter. Det er derfor svært beklagelig at flere rødlistede arter fortsatt er på listen over dyr som kommunen kan gi tillatelse til skadefelling av (hare, kornkråke, stær, gulspurv). Men også arter som ikke er direkte rødlistet ennå, er i fare for å bli negativt påvirket.

Ville dyr står mindre rustet til å møte klimaendringene på grunn av jakt (og dermed også annen intensjonell avliving), påpeker en studie fra Queen Mary University i London fra 2017. Hovedforsker Robert Knell uttaler at til og med dyrepopulasjoner som er utsatt for relativt lavt jakttrykk er mer sårbare for utrydding enn det man hittil har trodd.⁹ En nyere samlestudie (2019) i «Nature Research» som undersøkte over 10 000 vanlige arters tilpasningsevne til klimaendringene, fant at ingen av artene kunne klassifiseres som trygge. Selv arter som skjære, spurv og rådyr vil kunne trues av klimaendringene fordi dyrenes tilpasningsmekanismer ikke er raske nok for endringene som nå skjer i miljøet.¹⁰

⁴ Respons analyse for NOAH, 2019

⁵ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>

⁶ <https://www.theguardian.com/environment/2018/may/21/human-race-just-001-of-all-life-but-has-destroyed-over-80-of-wild-mammals-study>

⁷ <http://www.theguardian.com/environment/2014/sep/29/earth-lost-50-wildlife-in-40-years-wwf>

⁸ https://www.artsdatabanken.no/Pages/310214/Roedlista_for_arter_2021__

⁹ <https://news.nationalgeographic.com/2017/11/wildlife-watch-trophy-hunting-extinctions-evolution/>

¹⁰ <https://www.nature.com/articles/s41467-019-10924-4>

En studie fra 25 europeiske land viser at det fra 1980 til 2009 er blitt 420 millioner færre fugler i Europa.¹¹ 90 prosent av disse fuglene er blant de 36 vanligste artene i Europa. Fuglene klarer ikke å tilpasse seg som følge av klimaendringene, noe som gjør at det blir tidligere vår, og dermed vanskeligere å finne mat. Det er ikke bare klimaendringene som er en stor utfordring for fuglene våre. En rapport fra Birdlife International viser at 25 millioner småfugl drepes ulovlig i landene rundt Middelhavet – hvert år.¹² Mange av våre norske fugler som trekker til landene rundt Middelhavet tilhører denne statistikken. Eksempelvis er 1,2 millioner av disse fuglene måltrost. I 2019 ble enda en studie publisert om at verdens fugler trues av en rekke sammenfallende faktorer.¹³ «Uttak» i den mest sårbare tiden er i denne sammenheng svært problematisk. Ved å «ta ut» en mor eller far (for eksempel for fuglearter som lever i par), risikerer livet til gjenværende make som må bruke ekstra energi på å fø opp ungene, samt hele ungekullet som kanskje likevel ikke får nok mat til å leve opp.

15 000 forskere publiserte i 2017 en appell i vitenskapsmagasinet Bioscience, hvor de uttrykker bekymring for “defaunation” – den drastiske reduksjonen i antall ville dyr generelt, ikke bare truede arter.¹⁴ Eksempler på tiltak som forskerne anbefalte som effektive for å øke bærekraften i vår omgang med naturen og artene var følgende: Opprette større sammenhengende friområder for ville dyr; stanse forringelse av naturlige habitater; restaurere skoglandskap; restaurere økologiske prosesser ved å la artene – inkludert store rovdyr – få utvikle seg i fred; utvikle politikk for å motvirke «defaunation» og utnyttning av truede arter; oppmuntre til verdsettelse av natur og ville dyr hos barn og samfunnet generelt. NOAH mener kommunene og statsforvalterne har en viktig oppgave ved å skape toleranse for ville dyr, og *ikke* gi tillatelser til skadefelling.

Viltforskriftens krav

Viltforskriften (fastsatt 1. april 2020) viderefører beklageligvis adgang til skadefelling både for grunneier og kommuner. Men den setter samtidig strengere krav til slik avlaving – som gjør at kommunene må være mer oppmerksomme for å hindre at loven brytes – både i egne vedtak og av grunneiere.

For at skadefelling skal være lovlig må skaden være av «vesentlig økonomisk betydning» – det er feilaktig hevdet i mediene at man kan skadefelle før noen skade er skjedd. Formuleringen i viltforskriften åpner *ikke* for det, men den åpner for at man ikke må vente til skaden har blitt av «vesentlig økonomisk betydning», dersom man kan dokumentere at den faktisk vil bli det. Vilåret om vesentlig økonomisk skade står derfor fast og må dokumenteres. Videre må skadeforebyggende tiltak i rimelig utstrekning ha vært forsøkt – dette betyr at man

¹¹ Inger, Richard, et al. "Common European birds are declining rapidly while less abundant species' numbers are rising." *Ecology letters* 18.1 (2015): 28-36.)

¹² Rapporten: «The killing» av BirdLife International, 2015

¹³ <https://forskning.no/biologisk-mangfold-fugler-okologi/3-milliarder-fugler-har-forsvunnet-i-usa-og-canada/1565435>

¹⁴ <https://academic.oup.com/bioscience/article/67/12/1026/4605229>

faktisk skal ha prøvd andre metoder og gjort en innsats for å finne alternative løsninger. Vilkkåret er ikke «formalitet», men også forankret i Bernkonvensjonen som et ufravikelig krav med hensyn til rødlistede arter. Et annet vilkår forankret i konvensjonen er at skadefelling ikke må true bestandens overlevelse. Videre må eventuell skadefelling «rettes mot skadegjørende individ» – dette betyr at man ikke kan rette det mot en flokk, en art eller generelt individer av en art, og at kommunen må etterse at dette ikke gjøres.

Et nytt vilkår som Miljødirektoratet legger vekt på er at skadefelling «er egnet til å stanse eller vesentlig begrense skadesituasjonen». Miljødirektoratet uttaler i svarmail til NOAH den 1. april 2022: «Dette betyr bla. a. at kommunen ikke kan gi tillatelser til felling av f.eks. et bestemt antall beitende gjess (...).» Dette er et viktig grep for å hindre at skadefelling blir brukt som «bestandsregulering», slik man har sett tendens til. Miljødirektoratet sier videre til NOAH: «Det blir utvidet adgang til å flytte i stedet for å avlive vilt som gjør skade.» Dette signaliserer at direktoratet legger vekt på at skadefelling kun skal være siste utvei, og at kommunene skal legge vekt på å finne andre løsninger.

Videre er det tatt ut av forskriftsforslaget at «støy» er grunnlag for skadefelling. Fuglers lyder er dermed ikke klassifisert som «skade». Dette er viktig, da man hittil har sett mye skadefelling på grunnlag av dyrs naturlige adferd og næringssøk. Vi minner om at en viss skade må påberegnes og tolereres, og at det ikke er forskriftens intensjon å tillate avliving av arter ved enhver påstått «skade». NOAH oppfordrer kommunene til å være restriktive med skadefellingstillatelser til fugler som utøver normale næringssøk som noen ganger går på bekostning av menneskelige interesser. Det er også svært problematisk å skyte dyr fordi de driver næringssøk på matkilder som fremstår som naturlige å utnytte for dyret, men som utløser påstand om skade.

Forskriften presiserer at det ikke skal benyttes lokkemidler ved skadefelling av fugl. I praksis er det ofte nettopp lokkemidler vi mennesker setter opp ved ulike virksomheter – for så å hevde at dyr gjør skade. Det er eksempelvis urimelig å hevde at gjess gjør skade fordi de beiter på en åker – for dyrene fremstår åkeren som et selvsagt og logisk valg av landings- og beitested. Det samme gjelder måker som spiser fisk fra ansamling av fisk i oppdrettsanlegg, troster og ringduer som spiser i bæråkre og på bærbusker, ærfugl som beiter på skjell m.m. Det man i disse tilfellene gjør er å «legge ut åte» i massiv skala, noe som naturlig nok trekker til seg dyr – for så å skyte dyrene. Det er åpenbart at man ikke løser «problemet» med at dyr trekkes til området ved å fortløpende skyte enkeltindivider i disse tilfellene. Tvert imot risikerer man å lokke til seg og avlive dyr i en slik skala at det vil true bestander lokalt, dersom det går rutine i denne type prosesser – hvilket det erfaringsmessig gjør. NOAH oppfatter at viltforskriften nå søker å motvirke slik skadefelling.

I tillegg til å være restriktiv med egne tillatelser, påhviler kommunene et ansvar for å sikre at ikke viltforskriften brytes av grunneiere. Kommunene må slå ned på grunneiere som benytter seg av skadefelling uten at alle vilkkårene er oppfylt. Dessuten skal all skadefelling nå

registreres – også grunneieres skadefelling. Kommunene må sikre at dette følges opp. Det betyr blant annet at grunneiere som henvender seg til kommunen om ville dyr, ikke kun skal «henvises» til private jegere eller liknende, men opplyses om vilkårene, registreringsplikten – og oppfordres og ikke minst veiledes til å benytte andre løsninger enn skadefelling.

Forebyggende tiltak

NOAH mener kommunene har et stort ansvar både etter naturmangfoldloven, dyrevelferdsloven og viltforskriften i å veilede innbyggere om forebygging av skadefelling, og opplæring i respektfull omgang med ville dyr.

Ofte er en varig skadeforebyggende løsning å redusere tiltrekningskraften på habitatet ved permanent fysisk beskyttelse eller permanente skremmetiltak. I flere land benyttes kombinasjon av ulike typer gjerder og fysiske barrierer, og en rekke avskrekkende virkemidler basert på lukt, smak, lyd, visuelle virkemidler, elektroniske virkemidler til å avskrekke dyr fra f.eks. avlinger.¹⁵ Det man da gjør er å utforme miljøet rundt den potensielle matkilden så uegnet som mulig for dyrene – dette vil dyr også lære av og unngå området. Det er biologisk logikk at det er bedre å gjøre området man ikke ønsker dyr på, til et mindre attraktivt habitat slik at dyr lærer å unngå det, fremfor å skyte tilfeldige enkeltdyr, men fortsette å lokke til seg nye dyr fordi området fremstår som på alle måter attraktivt for dyr av den gitte arten. En rekke slike metoder finnes, til tross for lite forskningsmidler og lite politisk fokus – eksempelvis laser for å skremme vekk fugler fra åker, oppdrettsanlegg m.m.¹⁶

Et annet forebyggende tiltak er rett og slett informasjon som skaper forståelse for artene, og toleranse for at også ville dyr har rett til å eksistere. En viktig del av toleranseskapende arbeid er positiv omtale, og tilbakevisning av myter som kan skape frykt. Det verserer flere feilaktige rykter og myter rundt ville dyr – og informasjon om respektfull omgang og naturlig adferd vil bidra til at dyr får være mer i fred og at mennesker ikke føler «behov» for å fjerne dem grunnet irrasjonell frykt. Arter som er særlig utsatt for myter og frykt er blant annet måker, reptiler og grevlinger. Et forbilledlig eksempel på godt informasjonstiltak er Oslo kommunes infoside om grevling:

<https://www.oslo.kommune.no/natur-kultur-og-fritid/tur-og-friluftsliv/dyr-i-oslo/grevling/#gref>.

annet eksempel på informasjonstiltak med konstruktive løsninger er Skien kommunes infoside om måker:

<https://www.skien.kommune.no/globalassets/bdk/landbruk/viktige-dokumenter/informasjon-om-takhekkede-maker.pdf>.

Sistnevnte har likevel forbedringspotensiale, da det er uheldig å kalle måkers beskyttelse av unger for «agresjon» – det skaper negative assosiasjoner til dyrene og fordekker hva atferden egentlig handler om. Videre skal man være oppmerksom på at det heller ikke nødvendigvis er tillatt å fjerne reir uten egg, men tillatt å hindre reirbygging. NOAH vil

¹⁵ <https://blog.agrivi.com/post/top-five-strategies-to-protect-crops-from-wild-animals>

¹⁶ <http://vestflow.no/laser%20%26%20radar.html>

også rette oppmerksomhet mot NINAs informasjonsprosjekt om bymåker:

<https://www.bymaker.no>

Konklusjon: Øke toleranse for ville dyr

Opplysningsarbeid er som nevnt svært viktig for å øke respekten for de ville dyrene, og å dempe konfliktsituasjoner mellom dyr og mennesker. Vi oppfordrer kommuner og statsforvaltere om å avvise skadefellingstillatelser, og i stedet stille krav om forebyggende tiltak for å begrense eller avverge skade, slik loven tilsier. Vi oppfordrer også om å være oppmerksom på mulige forskriftsbrudd fra grunneiere, og aktivt forebygge slike ved veiledning om alternative løsninger. På den måten kan det skapes mer aksept for dyrenes naturlige adferd, næringssøk og beskyttelse av unger.

Kommunene og statsforvalterne bør gå ut med informasjon om hvordan man skal opptre overfor ville dyr og fugler i yngletiden, av respekt for dyrene og for å forebygge eventuell frykt – samt informasjon om forebyggende tiltak. Etter det NOAH erfarer, ønsker Miljødirektoratet å utarbeide slik informasjon, og henvendelser fra kommunene vil kunne påskynde arbeidet. NOAH anbefaler også Norsk Ornitologisk Forening for informasjon om konfliktløsning knyttet til fuglearter. NOAHs fagmedarbeidere vil dessuten svært gjerne bidra dersom kommunen ønsker å utarbeide slik informasjon, og stiller oss til disposisjon.

Med vennlig hilsen

NOAH – for dyrs rettigheter v/

Siri Martinsen, veterinær og leder